

Aleksander Samek

**KODEKS ETYKI KURATORA SĄDOWEGO
– OD KWALIFIKACJI MORALNYCH
DO KOMPETENCJI ETYCZNYCH**

Kwalifikacje moralne kuratorów sądowych – ujęcie ewolucyjne

Pisząc o Kodeksie Etyki Kuratorów Sądowych podkreślić należy, że od początku funkcjonowania kurateli sądowej w Polsce zwracano uwagę na cechy osobowości przyszłego kuratora. Dekret Naczelnika Państwa w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich z dnia 7.02.1919 r.¹ w sposób bardzo ogólny traktował kwestię kompetencji moralnych kandydatów na stanowisko opiekunów sądowych. Zachęcał sędziów, aby „powoływali opiekunów spośród osób obojga płci szczególnie kwalifikujących się do kierowania i nadzorowania nieletnich”. Również pozostałe akty prawne regulujące pracę ww. grupy zawodowej, aż do 1986 r. niewiele miejsca poświęcały moralnym kwalifikacjom kandydatów na kuratorów². Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24.11.1986 r. w sprawie kuratorów sądowych, w punkcie 4 paragrafu 4 stwierdzało, że kuratorem sądowym może być mianowany ten, kto: „daje rękojmię należytego wykonywania powierzonych mu obowiązków”³. Rękojmię będziemy rozumieć, jako gwarancję rzetelności prawidłowego naboru pracowników. Osoby zatrudniające kuratora sądowego musiały być przekonane o tym, że kandydat przyjmowany do służby posiada odpowiednie kwalifikacje moralne niezbędne do wykonywania tego zawodu.

O kwalifikacjach moralnych przyszłych kuratorów mówi również Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 21.07.2001 r. Artykuł 5 tego aktu prawnego w całości został poświęcony kwalifikacjom adeptów do służby kuratorskiej. W pkt 2 tego artykułu ustawodawca stwierdził, że kuratorem zawodowym może być ten, kto jest „nieskazitelnego charakteru”. Warunek ten został bardzo wyeksponowany i znajduje się zaraz za obowiązkiem

¹ Zob. art. 2 Dekret w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich, 07.02.1919 r.

² Rozporządzenie MS o kuratorach sądowych dla nieletnich z dnia 30.03.1951 r.; rozporządzenie MS z dnia 13.02.1959 r. w sprawie kuratorów dla nieletnich; zarządzenie MS z dnia 10.04.1959 r. w sprawie kuratorów sądowych określało kwalifikacje formalne do wykonywania zawodu; rozporządzenie MS z dnia 03.05.1973 r. utrwaliło społeczno-zawodowy model organizacyjny kurateli sądowej.

³ Zob. art. 4 rozporządzenia MS z dnia 24.11.1986 r. w sprawie kuratorów sądowych.

posiadania obywatelstwa polskiego i korzystania z pełni praw cywilnych i obywatelskich. Przesłanka ta ma za zadanie ujednoczyć kwalifikacje moralne merytorycznych pracowników wymiaru sprawiedliwości, pełniących szczególnie odpowiedzialne społecznie funkcje. Autorzy komentarza do Prawa o ustroju sądów powszechnych proponują, aby pojęcie „nieskazitelnego charakteru” tłumaczyć poprzez skatalogowanie cech właściwych dla pożądanego wzorca osób, od których wymaga się takiej postawy. Zgodnie z tą propozycją kurator powinien być: uczciwy, pracowity, zrównoważony, sumienny, odważny, cierpliwy, uprzejmy, samokrytyczny, otwarty intelektualnie, wrażliwy, cechujący się wysoką kulturą osobistą. Prócz tego powinniśmy wymagać od niego, aby był wolny od uzależnień, nie powinien wchodzić w konflikty i nie powinien być zgorszeniem dla innych, winien natomiast wieść przykładowy tryb życia. Powinny go również cechować: empatia, altruizm, zaangażowanie, życiowy optymizm, zaufanie do ludzi, czy troska o innych⁴. W podobnym duchu wypowiedziała się M. Grzegorzewska. Jej zdaniem osoby zaangażowane w pomoc innym winne charakteryzować się określonymi kompetencjami, do których należy zaliczyć: czynną dobroć, życzliwość, odpowiedzialność⁵.

W literaturze odnaleźć można również te cechy osobowości, które dyskwalifikują kandydata do wykonywania jakiegokolwiek profesji społecznej, w tym również do wykonywania zawodu kuratora sądowego. M. Porowski podaje „listę Alana Keitha-Lucasa” wykazującą typy osób nienadających się do pełnienia służby społecznej. Są to:

- ludzie zainteresowani „na chłodno” naturą człowieka” – beznamiętni badacze,
- osoby z silną, uwarunkowaną własnymi potrzebami, potrzebą kontroli, poszukujący aprobaty, tj.:
 - zainteresowani przede wszystkim odwetem i moralizowaniem,
 - ci, którzy sami uporali się podobnymi problemami, jakie dotyczą podopiecznych, ale nie pamiętają już, z jakim trudem im to przyszło⁶.

Przedstawione powyżej zestawienia ukazują, jak ważne w doborze kadry, prócz kompetencji formalnych takich jak wykształcenie, czy staż pracy, jest również posiadanie odpowiednich cech charakterologicznych i właściwego stosunku do wartości uznawanych w zawodach zaufania publicznego. Warto

⁴ T. Jedynek, K. Stasiak, *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, LexisNexis, Warszawa 2008, s. 68.; zob. również T. Ereciński, J. Kudowski, J. Iwulski (red.), *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądowniczej*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 167, za: A. Wilińska, *Etyka służby kuratorskiej*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, IPSiR UW, Warszawa 2010, s. 238.

⁵ E. Tomasiak, *Z zagadnień deontologii pedagoga specjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, *op. cit.*, s. 97.

⁶ Zob. M. Porowski, *Służba społeczna – zakres pojęcia*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *Etyka służb społecznych*, Warszawa 1998, za: A. Wilińska, *Etyka służby kuratorskiej*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, *op. cit.*, s. 248.

ponadto zauważyć, że akceptacja wspólnych wartości rodzic może silniejszą identyfikację z wykonywanym zawodem, a co za tym idzie większe zaangażowanie w wykonywaną pracę.

Kodeks Etyki Kuratora Sądowego a ustawa o kuratorach sądowych

Istnieją w społeczeństwie grupy ludzi, które z racji wykonywanego zawodu dźwigają na sobie brzemień szczególnej odpowiedzialności. Zazwyczaj osoby te obdarzone są szacunkiem, ale też doznają mocnego napiętnowania w sytuacjach, gdy zaufanie społeczne nadwyrężają. Osoby wykonujące zawody, które cieszą się szczególnym prestiżem społecznym, narażone są równocześnie na to, że przekroczenie przyjętych ogólnie norm, nie tylko tych pisanych, jest przez innych piętnowane, a nawet karane – tak pisze M. Matuszak⁷. Dbalność o jakość wykonywania ważnych ze społecznego punktu widzenia zawodów została zagwarantowana w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W artykule 17 ust.1 Ustawy Zasadniczej zapisano, że w drodze ustawy tworzyć można samorządy zawodowe reprezentujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony⁸.

Z analizy dostępnej literatury i ustaw regulujących funkcjonowanie takich zawodów jak: lekarz, adwokat, prokurator, sędzia, nauczyciel, pracownik socjalny, czy wreszcie kurator wynika, że samorząd danego zawodu zobowiązany jest powołać kodeks etyki tego zawodu. Zdaniem P. Łukowa etyki zawodowej wymagają te zawody, w których po pierwsze: profesjonalista działa na rzecz wielkiego dobra klienta i po drugie: klient ma niewielką możliwość kontroli nad działalnością profesjonalisty. Wielkie dobro jest tu rozumiane jako warunek konieczny realizacji innych dóbr. Jest niezbędne dla normalnego życia i obiektywne. Takim dobrem jest zdrowie, wiedza, wolność, dobre imię i prawa obywatelskie. Dobra tego rodzaju nie są przedmiotami, które raz zdobyte trwają, ale są zniszczalne i jednocześnie stale pożądane. Trudności w sprawowaniu kontroli nad działaniem pewnego typu profesjonalistów wynikają zazwyczaj z braku odpowiedniej wiedzy u klientów, z trudności w kontrolowaniu motywacji profesjonalisty (np. tego, czy wykonuje on zawód kierując się tylko chęcią zysku lub osobistej kariery, czy też dobrem ludzi, na rzecz których działa, a także z ustawodawstwa i społecznego sensu pewnych zawodów)⁹. W podobnym tonie wypowiadają się T. Romer i M. Najda twierdząc, iż etyka zawodowa jako odrębny zbiór norm pojawia się jedynie tam, gdzie zadanie wynikające z sensu profesji jest szczegól-

⁷ M. Matuszak, *Etyka zawodowa – wyzwanie nowych czasów?*, „Nowe Państwo” 2010, nr 12(58).

⁸ J. Brzeziński, B. Chyrowicz, W. Poznaniak, M. Toeplitz-Winiewska, *Etyka zawodu kuratora*, PWN, Warszawa 2008, s. 83.

⁹ Zob. P. Łuków, *Granice zgody: autonomia zasad i dobro pacjenta*, Scholar, Warszawa 2005, s. 42.

nego rodzaju. Autorzy ci zaznaczają równocześnie, że źródłem dbałości o jakość pracy profesjonalisty jest przede wszystkim jego własne sumienie¹⁰.

Organem samorządu zawodowego kuratorskiej służby sądowej jest Krajowa Rada Kuratorów¹¹, której to ustawodawca powierzył zadanie „uchwalanie kodeksu etyki kuratora sądowego”¹².

Wzoru dla kodeksu etyki kuratorskiej należy upatrywać w kodeksie etyki lekarskiej¹³. Analizując oba dokumenty nie trudno znaleźć wiele podobieństw. Trudno się temu dziwić, albowiem „przedmiot” działań lekarza i kuratora jest ten sam: jest to człowiek, który z racji swoich różnorodnych problemów potrzebuje pomocy. Już na poziomie językowym wyraźna jest analogia pomiędzy tymi zawodami – w obu przypadkach mamy do czynienia z patologią, profilaktyką, diagnozą, terapią. Różnica wynika jedynie z aspektu, który stanowi przedmiot zainteresowania lekarza i kuratora. Lekarz koncentruje się na organizmie człowieka, a kurator na jego warstwie psychospołecznej, jego funkcjonowaniu społecznym. Jednak zarówno lekarz, jak i kurator, naprawiając właściwy sobie aspekt podopiecznego, dążą do poprawy jego funkcjonowania jako człowieka, jako całości¹⁴. Jako podsumowanie powyższego twierdzenia przywołać można tekst autorstwa E. Tomasik. Jej zdaniem pedagog specjalny ma właściwie i konsekwentnie realizować swe cele „budowania człowieka w człowieku”, powinien u szczytu wyznawanej przez siebie hierarchii wartości postawić bezwzględnie poszanowanie godności każdego człowieka nawet wówczas, gdy jego życie może się komuś wydawać „życiem niegodnym życia”¹⁵. Kurator sądowy, jako funkcjonariusz publiczny, jako organ wykonawczy z definicji jest osobą godną zaufania i właśnie dlatego winien w sposób szczególny pamiętać o tej powinności i wynikającej z niej odpowiedzialności za życie innych.

Kodeks Etyki Kuratora a kompetencje zawodowe

Zdaniem A. Kraule przeszkodą w byciu „refleksyjnym praktykiem” nie jest niedostatek wykształcenia metodycznego, ale przede wszystkim niedostatek wykształcenia filozoficznego, teoretycznego i pedagogicznego¹⁶. Nie trudno zauważyć, że autor odwołuje się do kompetencji zawodowych, traktując je jako wypadkową wiedzy teoretycznej i praktycznej opartej o podbudowę filozo-

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Zob. art. 43 i 44 ustawy o kuratorach sądowych.

¹² Zob. art. 46 ustawy o kuratorach sądowych.

¹³ Choć bywa również porównywana z etyką innych zawodów pomocowych, jak i etyką zawodów prawniczych – zob. W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, *op. cit.*; T. Romer, M. Najda, *Etyka dla sędziów. Rozważania*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o. Warszawa 2007.

¹⁴ T. Jedynak, *Kodeks etyki kuratora*, 2005, opublikowany na stronie <http://kurator.webd.pl>.

¹⁵ E. Tomasik, *Z zagadnień deontologii pedagoga specjalnego...*, *op. cit.*, s. 92.

¹⁶ A. Kraule, *Iluzja dydaktycznej sprawności – profesjonalizacja niekompetencji*, [w:] L. Hurlo i in., *Paradygmaty współczesnej dydaktyki*, Impuls, Kraków 2009, s. 94.

ficzną. Uwzględnienie aspektu filozoficznego w niniejszych rozważaniach daje podstawy do rozpatrywania niektórych zachowań kuratorów sądowych przez pryzmat etyczny¹⁷. Zatem o człowieku, który zachowuje się moralnie, tj. przestrzega zasad etyki, będziemy mogli mówić, że posiada **kompetencje etyczne**. Kompetencje, które rozumieć będziemy, przede wszystkim jako wyraz profesjonalnego podejścia do wykonywanego zawodu, umiejętność oraz chęć przestrzegania formalnych i nieformalnych zasad postępowania. Wobec powyższego prócz kompetencji teoretycznych, diagnostycznych, komunikacyjnych i organizacyjnych za bardzo ważne należy uznać również kompetencje etyczne.

Na przestrzeni dziejów w filozofii powstało wiele koncepcji i systemów etycznych. Poszczególni filozofowie źródła moralności, czy raczej zachowań moralnych upatrywali w różnych obszarach ludzkiego funkcjonowania. Na przykład I. Kant w sposób szczególny podkreślał znaczenie wolnej woli dla moralnego działania człowieka. W jego przekonaniu gdyby nasze moralne postępowanie wynikało wyłącznie z posłusznego podporządkowania się moralnym regułom, wówczas byłoby dowodem braku moralnej dojrzałości i nie miałyby żadnej wartości¹⁸. Z kolei W. Kozielowicz twierdzi, że normy etyczne, które odwołują się do osobistego sumienia stanowią jedynie pomoc w ukształtowaniu wolnego i odpowiedzialnego człowieka. Służą one do wyznaczenia granic kompetencji, wyznaczają ogólną tendencję postępowania¹⁹. W odniesieniu do zawodów zaufania publicznego umiejętność interpretowania postępowania w różnych sytuacjach jest szczególnie ważna, albowiem zachowanie osób wykonujących zawody istotne ze społecznego punktu widzenia, oceniane jest zawsze przez pryzmat pewnych powinności i odpowiedzialności. Chodzi o to, aby równocześnie być dobrym człowiekiem i kompetentnym specjalistą.

Funkcje kodeksu etyki zawodowej

Wprawdzie etyka jest teorią moralnego działania człowieka, jednakże odniesienie do działania nadaje jej wymiar praktyczny²⁰. Taki wymiar mają zwłaszcza uporządkowane logicznie systemy norm etycznych, które zwie się kodeksami deontologicznymi poszczególnych zawodów²¹. Każdy z tego typu kodeksów winien spełniać określone funkcje. Zazwyczaj wymienia się trzy podstawowe funkcje kodeksów zawodowych: motywacyjną, integracyjną i profilaktyczno-

¹⁷ Etyka (w sensie ścisłym) dyscyplina filozoficzna i normatywna (wypowiada się w języku norm, co być powinno, jak postępować, jak żyć za: T. Jedynak, *Kodeks etyki kuratora sądowego*, *op. cit.*

¹⁸ J. Brzeziński, B. Chyrowicz, W. Poznaniak, M. Toeplitz-Winiewska, *Etyka zawodu psychologa*, PWN, Warszawa 2008, s. 25.

¹⁹ Zob. W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, LexisNexis, Warszawa 2012, s. 20.

²⁰ *Ibidem*, s. 24.

²¹ L. Zaorski-Sikora, *Etyka*, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Łódź 2007, s. 47.

-wychowawczą. Powyższe normują te działania, które nie zostały wyraźnie ujęte przez prawo, czyli uzupełniają tzw. luki prawne. Kodeksy etyki zawodowej powstają zazwyczaj z myślą o korygowaniu stanu rzeczywistego, o podciąganiu go do pewnego rodzaju wzorca osoby pracującej w danym zawodzie²².

Inne funkcje, jakie pełnią kodeksy etyki zawodowej, wymienia A. Olech. Jej zdaniem kodeks etyki zawodowej spełnia:

1. funkcję regulującą – kodeks postrzegany jest jako pewien mechanizm regulujący postępowania pracownika wobec podopiecznego, współpracowników, przełożonych;

2. funkcję nobilitującą – kodeks etyki zawodowej może stać się elementem podniesienia prestiżu zawodu,

3. funkcję rozstrzygającą – kodeks powinien mieć moc „prawa zawodowego” i być podstawą do rozstrzygania sporów przez sądy koleżeńskie i dyscyplinarne,

4. funkcję ochronną – chroni grupę zawodową przed różnymi naciskami z zewnątrz,

5. funkcję samodoskonalącą – przestrzeganie norm i zasad spisanych w kodeksie pozwoli na podniesienie standardów wykonywania zawodu i samodoskonalenie²³.

Przedstawione funkcje wzajemnie się przenikają i przeplatają, a ich głównym zadaniem jest pomoc w zrozumieniu podstawowego sensu tworzenia i przestrzegania kodeksów etyki zawodowej.

Wymienione wyżej funkcje kodeksów etyki zawodowej sprowadzić zatem możemy do jednej naczelnej zasady – „podstawowego przykazania etyki zawodowej”. Dla jego zobrazowania powiedzieć możemy za Z. Baumanem, że wszystko co zostało napisane o postępowaniu etycznym poucza nas „(...) jak traktować ludzi, którzy są w naszym zasięgu, jak rozstrzygać, które dzieła są dobre (a więc mogą być podejmowane), które natomiast złe (zatem należałoby ich unikać), w zależności od wyraźnego, możliwego do przewidzenia wpływu, jaki wywierają na tych ludzi”²⁴.

Analiza treści Kodeksu Etyki Kuratora Sądowego

Kodeks Etyki Kuratora Sądowego powstał jako uchwała Krajowej Rady Kuratorów i winien być traktowany jako efekt i przejaw samorządności środowiska kuratorskiego. Przestrzeganie jego przepisów jest równocześnie wyrażeniem szacunku dla tradycji i dorobku tej grupy zawodowej. W lipcu 2002 r. na

²² M. Matuszak, *Etyka zawodowa – wyzwania nowych czasów...*, *op. cit.*

²³ Por. A. Olech, *Etyka w profesjonalnych standardach pracowników socjalnych*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, *op. cit.*, s. 125.

²⁴ Z. Bauman, *Etyka ponowoczesna*, PWN, Warszawa 1996, s. 28.

pierwszym posiedzeniu KRK powołano komisję do opracowania ww. kodeksu, który zaczął obowiązywać od dnia 01.06.2004 r.²⁵. Kodeks etyki kuratora składa się 16 artykułów podzielonych na trzy części. Pierwsza dotyczy przepisów ogólnych, druga – zasad postępowania kuratora wobec podopiecznych, a trzecia odnosi się do postępowania kuratora wobec współpracowników. W dziale tym autorzy Kodeksu Etyki Kuratora zawierają ważne tezy ukazujące rangę zawodową kuratorów sądowych. W myśl art. 6 ust. 1 ustawy o kuratorach sądowych kurator przed przyjęciem do służby składa ślubowanie, w którym zobowiązuje się do postępowania zgodnego z etyką zawodową²⁶.

Z analizy treści pierwszej części, tj. przepisów ogólnych omawianego aktu prawnego, wynika, że kurator powinien być osobą **kompetentną**, co oznacza, że powinien wykonywać swoje zadania zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i zasadami współżycia społecznego. Kurator musi być osobą **tolerancyjną**, dlatego też wypełnia on swoje obowiązki z poszanowaniem praw i godności człowieka, uznając jego podmiotowość oraz przestrzegając zasady równego traktowania. Jako osoba prawa kurator w swoim postępowaniu kieruje się uczciwością i honorem²⁷, szacunkiem dla innych, a także przestrzega dobrych obyczajów. Ponadto wykonując powierzone obowiązki musi być **efektywny**. Stale winien doskonalić się i pogłębiać wiedzę, aby odnosić wymierne sukcesy zawodowe, bowiem brak satysfakcjonujących efektów w pracy, przekłada się bezpośrednio na brak zadowolenia z podejmowanych działań. Z kolei po stronie podopiecznych rodzi poczucie bezkarności i przekonanie o nieudolności organów sądowych. Dbając o właściwy prestiż i rangę zawodu, twórcy kodeksu gwarantują kuratorom **dowolność w doborze metod i środków oddziaływań na podopiecznego**, mimo iż wykonują oni orzeczenia i zarządzenia sądu i sędziego, a zatem są od nich zależni. Kuratorzy muszą jednak spełnić ważny warunek: metody, które zastosują w pracy muszą mieścić się w ramach wyznaczonych przez obowiązujące prawo i aktualny stan wiedzy resocjalizacyjnej.

Biorąc pod uwagę powyższe, na podstawie przepisów ogólnych Kodeksu Etyki Kuratora, można określić modelową sylwetkę kuratora, zgodnie z którą kurator powinien być osobą przede wszystkim kompetentną, efektywną, prawą i tolerancyjną.

Kolejnym zagadnieniem poruszonym w Kodeksie etyki kuratora są zasady postępowania wobec podopiecznych. W ich myśl, w relacji z dozorowanym lub nadzorowanym, kurator powinien kierować się przede wszystkim **szacunkiem** bez względu na to, jakie dana osoba popełniła czyny i jak bardzo kurator się z nimi nie zgadza. Równocześnie powinien umieć zachować **odpowiedni dy-**

²⁵ T. Jedynak, K. Stasiak, *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych, op. cit.*, s. 238.

²⁶ Zob. art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych.

²⁷ Za T. Jedynak: uczciwość – godne zachowanie, postępowanie; wynikająca z poczucia obowiązku szczerłość, prawdomówność, sumiennność, przyzwoitość; honor – dobra reputacja, dobre imię, poczucie dumy i godności osobistej (poczucie własnej wartości, duma).

stans zarówno do podopiecznego, jak i danej sytuacji. Mając na względzie, że podmiotem oddziaływań kuratora bywają również osoby niebezpieczne, kurator powinien być osobą **rozwważną**, unikającą zachowań i sytuacji ryzykownych, zwłaszcza mogących wywołać agresję podopiecznego.

Z przepisów artykułów zaklasyfikowanych do omawianego działu wynika również, że podstawowym obowiązkiem kuratora sądowego jest podejmowanie działań, mających na celu **dobro podopiecznego** i jego prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie. Dbanie o dobro podopiecznego traktować należy jako nadrzędną zasadę pracy kuratorów. Kodeks Etyki Kuratora stanowi, że kurator nie może wykorzystywać swoich kontaktów służbowych z podopiecznymi do osiągnięcia osobistych korzyści – musi być osobą **bezstronną** i **bezinteresowną**. Przypadki przekroczenia przytoczonej normy przez jednego czy nawet kilku przedstawicieli środowiska nadwyręża zaufanie do całej grupy zawodowej i powoduje ferowanie niesprawiedliwych ocen pracy kuratorów. Kurator sądowy jest przedstawicielem zawodu zaufania publicznego, a zatem kwestia zaufania jest w jego pracy elementem bardzo istotnym – z racji pełnionych zadań kurator winien być osobą **godną zaufania**. Dodać można, że wytworzenie relacji opartej na zaufaniu pozwoli kuratorowi dotrzeć do emocji podopiecznego, czyli do przestrzeni jego osobowości, która jest odpowiedzialna za decyzje, które w przyszłości podopieczny podejmie (przepisy kodeksu zakładają, że wszelkie informacje o podopiecznym oraz jego rodzinie uzyskane przez kuratora sądowego podczas wykonywania przez niego ustawowych zadań objęte są tajemnicą).

Biorąc pod uwagę zadaniowy czas pracy kuratorów sądowych przypuszczać należy, że zasadniczą część powierzonych im zadań kuratorzy wykonują indywidualnie podczas pracy w środowisku podopiecznych. Jedynie podczas dyżurów sądowych mają możliwość kontaktu z pozostałymi członkami zespołu. Mimo niewielkiej ilości czasu spędzonego wspólnie przez wszystkich kuratorów, ich wzajemne relacje są istotne dla tworzenia wizerunku kuratorskiej służby sądowej. Wagę tych relacji podkreśla fakt, że znalazły odzwierciedlenie w trzeciej części Kodeksu etyki kuratora. Autorzy analizowanego aktu zauważają, że w kontaktach służbowych kuratorzy powinni być przede wszystkim **uprzejmi, lojalni i koleżeńscy**. Winni służyć sobie **wzajemną radą** i **dzielić się doświadczeniem** zawodowym, jednak powinni robić to w taki sposób, aby nie naruszyć suwerenności w doborze metod pracy, tj. powinni cechować się **taktem** i **życzliwością**. W relacjach z innymi (zwłaszcza podopiecznymi) kuratorzy powinni dbać w **wzajemny autorytet**, jednak nie powinni przymykać oczu na uchybienia współpracowników. Wszelkie celowe zaniedbania, czy brak reakcji na zgłaszany problem godzi w dobre imię kurateli, dlatego też powziąwszy informację o zaniedbaniach lub błędach w postępowaniu jednego z członków zespołu kuratorzy powinni właściwie zadziałać. Swoje uwagi najpierw przedstawić tej osobie, której problem dotyczy, a w przypadku braku reakcji z jej strony

lub w przypadku dalszych rażących uchybień, osoby posiadające taką wiedzę są zobowiązane do poinformowania o tym fakcie bezpośredniego przełożonego. W sytuacji jednak, gdy dobre imię współpracownika zostaje nadszarpnięte, kuratorzy winni w ramach zasady **solidarności zawodowej** stanąć w obronie tego pracownika, zwłaszcza, jeśli są przekonani o niesłuszności wysuniętych zarzutów. Twórcy kodeksu zwrócili również uwagę na konieczność brania przez kuratorów odpowiedzialności za należyte przygotowanie aplikantów do zawodu. Patron, któremu powierzono misję wprowadzenia adepta do zawodu bierze poniekąd moralną odpowiedzialność za poziom przygotowania aplikanta zarówno pod względem merytorycznym, jak i etycznym.

Kodeks Etyki Kuratora Sądowego – kodeks odpowiedzialności

Rozważania dotyczące etycznych aspektów wykonywania zawodu kuratora sądowego związane są też ściśle z dwoma głównymi wymiarami jego aktywności profesjonalnej. Z jednej strony reprezentuje on wymiar sprawiedliwości, a zatem w praktyce ma za zadanie realizować postulatory równości, sprawiedliwości, odpowiedzialności i powinności państwa wobec swoich obywateli. Z drugiej strony jego codzienna praktyczna aktywność profesjonalna to praca z drugim człowiekiem: słabym, niezaradnym, biednym, chorym, samotnym oraz konieczność respektowania jego prawa do poszanowania godności, wolności, samostanowienia²⁸.

Kluczowym pojęciem wynikającym z rozważań na temat etyki pracy kuratora sądowego jest **odpowiedzialność**. Odpowiedzialność, jak uważa T. Jedynak, jest tą kategorią, która dominuje i porządkuje wszystkie przejawy aktywności kuratora sądowego. Nie może zatem dziwić, że chociaż nie jest wprost nazwana, stale pozostaje „w tle” kodeksu etyki kuratora sądowego²⁹.

Jak wynika z przeglądu literatury, odpowiedzialność jest pojęciem, które bardzo trudno zdefiniować. Dla E. Levinasa odpowiedzialność jest podstawową i fundamentalną strukturą podmiotowości³⁰. Natomiast R. Ingarden dokonuje rozróżnienia typów odpowiedzialności traktując odpowiedzialność moralną jako tylko jeden z jej wymiarów. Zdaniem autora, „przede wszystkim trzeba odróżnić cztery rozmaite sytuacje, w których występuje fenomen odpowiedzialności:

1. ktoś ponosi odpowiedzialność, za coś, albo inaczej mówiąc jest za coś odpowiedzialny,

²⁸ M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, op. cit., s. 102.

²⁹ Za T. Jedynak, *Kodeks etyki kuratora sądowego*, op. cit.

³⁰ E. Levinas, *Etyka i Nieskończony, Rozmowy z Philippem Nemo*, przeł. B. Opolska-Kokoszka, Wydawnictwo Naukowe Papierskiej Akademii Teologicznej, Kraków 1991, za: M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, op. cit., s. 103.

2. ktoś podejmuje odpowiedzialność za coś,
3. ktoś jest za coś pociągany do odpowiedzialności,
4. ktoś działa odpowiedzialnie³¹.

Przedstawione przez R. Ingardena różne kategorie odpowiedzialności można interpretować w sposób następujący: można mówić o **ponoszeniu odpowiedzialności** (odpowiedzialność metafizyczna), o **braniu odpowiedzialności** (odpowiedzialność psychologiczna), o **byciu pociągany do odpowiedzialności** (odpowiedzialność prawna) oraz o **odpowiedzialnym działaniu** (odpowiedzialność moralna)³².

W pracy kuratora sądowego, postrzeganej przez pryzmat Kodeksu Etyki Zawodowej, istotne są szczególnie dwie spośród wymienianych przez R. Ingardena kategorie odpowiedzialności: branie odpowiedzialności i pociąganie do odpowiedzialności. Zdaniem autora, pierwsza kategoria jest realnym aktem psychicznym, dlatego też osoba podejmująca działanie musi potrafić przewidzieć skutki jakie może ono wywołać. Zgodnie z koncepcją R. Ingardena: „stajemy się odpowiedzialni za czyn, skoro myśmy się go podjęli i dokonali, ale i nadal pozostajemy za niego odpowiedzialni, czy tego chcemy, czy nie³³. Mówiąc inaczej ten kto działa, kto podejmuje się pewnej aktywności (również niesienia pomocy, czy egzekwowania nałożonych obowiązków) staje się automatycznie odpowiedzialny za podjęte działanie, niezależnie, czy tego chce, czy nie. Zarówno za podjęte działanie, jak i jego wynik osoba może zostać przez kogoś oceniona, a co za tym idzie – pociągnięta do odpowiedzialności. Taka sytuacja może mieć miejsce jedynie wtedy, gdy podejmowane aktywności wynikają z ciężącego na kuratorze obowiązku. Należy również zauważyć, że odpowiedzialność realizuje się zawsze w relacji trójczłonowej: zachodzi pomiędzy dwoma partnerami (jednostki lub zbiorowości – w przypadku pracy kuratora będzie to: kurator vs kurator, kurator vs społeczeństwo lub kurator vs podopieczny) i dotyczy pewnej sytuacji społecznej³⁴.

Branie na siebie odpowiedzialności i/lub bycie pociągany do niej odbywa się zawsze w kontekście przestrzegania zasad uniwersalnych dla ogółu społeczeństwa, zasad charakterystycznych dla relacji kurator – podopieczny, czy wreszcie zasad związanych z relacją partnerską w środowisku zawodowym.

A zatem w ujęciu filozoficznym odpowiedzialność jest rozumiana jako wzięcie na siebie skutków własnego działania, do czego człowiek, jako osoba moralna, czuje się wewnętrznie przymuszony, bowiem musi je przypisać samemu

³¹ R. Ingarden, *O odpowiedzialności i jej podstawach ontycznych*, tłum. A. Węgrzecki, [w:] *Książeczka o człowieku*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1987, s. 73,73, za: M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, *op. cit.*, s. 103.

³² M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, *op. cit.*, s. 104, zob. również J. Galarowicz, *Powolani do odpowiedzialności. Elementarz etyczny*, Kraków 1993.

³³ R. Ingarden, *O odpowiedzialności i jej podstawach ontycznych*, *op. cit.*, s. 75.

³⁴ K. Skuriat, *O odpowiedzialności. Filozofia moralna Romana Ingardena*, „Res Humana” 2007, nr 1, s. 20-23.

sobie, własnej decyzji, swojej własnej woli, bo przecież odpowiedzialność jest nieuniknioną konsekwencją wolności woli ludzkiej i ugruntowanej na niej zdolności poczytalności³⁵.

Odpowiedzialność z wolnością porównuje również M. Łuczyńska. Twierdzi ona, że tylko człowiek niezależny, autonomiczny może być człowiekiem odpowiedzialnym. Natomiast miarą odpowiedzialności jest stosunek człowieka do właściwych mu obowiązków i reguł postępowania. Odpowiedzialność możemy więc, zdaniem autorki, przypisać tylko tym ludziom, którzy mają świadomość motywów własnego postępowania, potrafią je wyjaśnić oraz posiadają własny system wartości, którym kierują się w życiu³⁶.

Należy również zauważyć, że odpowiedzialność determinuje przyjęcie konsekwencji naszych czynów, czyli łączy się ze świadomością wszelkich możliwych skutków i ewentualnych sankcji. Zdaniem Ł. Zaorskiego-Sikory jest się odpowiedzialnym za jakiś czyn wtedy, gdy:

- po pierwsze chcemy, by się dokonał i sami go wykonujemy,
- po drugie, gdy chcemy go dokonać, ale sami tego nie robimy,
- po trzecie, gdy go dokonujemy sami, mimo iż wcale tego nie chcieliśmy,
- po czwarte, gdy nie chcieliśmy go dokonać ani nie dokonaliśmy go sami, jednakże od nas zależało, aby go uniknąć. Według autora w przypadku pierwszym i trzecim mamy do czynienia z odpowiedzialnością karną lub ewentualnie cywilną. W przypadku drugim i czwartym mamy do czynienia z odpowiedzialnością moralną za nasze działanie³⁷. Ł. Zaorski-Sikora wymienia również warunki, które muszą zaistnieć, abyśmy mogli rozpatrywać pewne sytuacje przez pryzmat odpowiedzialności:
 - po pierwsze musi istnieć społeczne lub moralne prawo, do którego nasze intencje oraz konsekwencje naszych czynów będą odnoszone,
 - po drugie, odpowiedzialność jakiejś osoby może być rozpatrywana tylko wtedy, jeśli założymy, iż jest ona wolna – nie jest się w pełni odpowiedzialnym za czyny dokonywane pod przymusem. Innymi słowy, człowiek jest moralnie i prawnie odpowiedzialny tylko za to, co czyni z własnej i nieprzymuszonej woli;
 - po trzecie, możemy mówić o odpowiedzialności jedynie w przypadku czynów dokonywanych przez ludzi w pełni poczytalnych³⁸.

Teoretyczne rozważania o odpowiedzialności, które zostały podjęte w niniejszym artykule mają bardzo konkretne przełożenie praktyczne w pracy kuratora sądowego. Wstępując do Kuratorskiej Służby Sądowej kurator musi mieć świadomość, że jego codzienna praktyka zawodowa nieodzownie związana

³⁵ J. Schwartlander, *Odpowiedzialność jako podstawowe pojęcie filozoficzne*, tłum. J. Filek, Znak, nr (10)1995, s. 8, za: M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, *op. cit.*, s. 104.

³⁶ M. Łuczyńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, *op. cit.*, s. 105.

³⁷ Ł. Zaorski-Sikora, *Etyka*, *op. cit.*, s. 47.

³⁸ tamże

jest z braniem odpowiedzialności (psychologicznej) za powierzone jego pieczy osoby, a w przypadku postępowania uchybiającego metodyce pracy i stającego w sprzeczności z obowiązującymi przepisami kurator może zostać pociągnięty do odpowiedzialności (dyscyplinarnej, karnej)³⁹.

Świadomość odpowiedzialności wynikającej z zadań, jakie przyjmuje na siebie kurator sądowy, może powodować pojawianie się wielu dylematów natury etycznej. Zdolność ich rozwiązywania świadczy o dojrzałości zawodowej, a także o gotowości do dalszej pracy nad doskonaleniem posiadanych kompetencji. Natomiast brak umiejętności rozwiązywania dylematów etycznych, radzenia sobie z frustracją i stresem związanym z wykonywaną pracą, może powodować u kuratora zniechęcenie, unikanie kontaktu z podopiecznymi i współpracownikami, a w dalszej perspektywie wypalenie zawodowe. Dlatego bardzo ważne jest dobieranie takiej kadry, która wstępując w szeregi kuratorów sądowych będzie posiadała odpowiednie kwalifikacje nie tylko teoretyczne i praktyczne, ale również moralne. O ile podczas przygotowywania aplikanta do wykonywania zawodu kuratora sądowego można wyposażać go w wymaganą wiedzę teoretyczną, czy pomóc zdobyć odpowiednie doświadczenie zawodowe, to wyjątkowo trudno jest nauczyć przyszłego kuratora właściwego – pod względem etycznym – postępowania wobec innych.

Bibliografia

Bauman Z., *Etyka ponowoczesna*, Warszawa 1996.

Brzeziński J., Chyrowicz B., Poznaniak W., Toeplitz-Winiewska M., *Etyka zawodu psychologa*, PWN, Warszawa 2008.

Dekret Naczelnika Państwa z dnia 07.02.1919 r. w przedmiocie utworzenia sądów dla nieletnich.

Ereciński T., Kudowski J., Iwulski J. (red.), *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądowniczej*.

Ingarden R., *Książeczka o człowieku*, Warszawa 1987.

Jedynak T., *Kodeks etyki kuratora sądowego*, 2005, opublikowany na <http://kurator.webd.pl>

Jedynak T., Stasiak K., *Komentarz do ustawy o kuratorach sądowych*, Warszawa 2008.

Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2012.

Kraule A., *Iluzja dydaktycznej sprawności – profesjonalizacja niekompetencji*, [w:] L. Hurmo i in. *Paradygmaty współczesnej dydaktyki*, Kraków 2009.

³⁹ Zob. rozdz. 5 u. o. s.

- Levinas E., *Etyka i Nieskończony*, Kraków 1991.
- Łuczyńska M., *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.) *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.
- Łuków P., *Granice zgody: autonomia zasad i dobro pacjenta*, Warszawa 2005.
- Matuszak M., *Etyka zawodowe – wyzwanie nowych czasów?*, [w:] „Nowe Państwo” 2010, nr 12 (58).
- Olech A., *Etyka w profesjonalnych standardach pracowników socjalnych*, [w:] W. Kaczyńska (red.) *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.
- Porowski M., *Służba społeczna – zakres pojęcia*, [w:] W. Kaczyńska (red.) *Etyka służb społecznych*, Warszawa 1998.
- Ingarden R., *O odpowiedzialności i jej podstawach ontycznych*, Warszawa 1987.
- Romer T., Najda M., *Etyka dla sędziów*, Warszawa 2007.
- Rozporządzenia MS z dnia 24.11.1986 r. w sprawie kuratorów sądowych.
- Rozporządzenie MS o kuratorach sądowych dla nieletnich z dnia 30.03.1951 r.
- Rozporządzenie MS z dnia 03.05.1973 r. w sprawie kuratorów sądowych.
- Rozporządzenie MS z dnia 13.02.1959 r. w sprawie kuratorów dla nieletnich.
- Schwartlander J., *Odpowiedzialność jako podstawowe pojęcie filozoficzne*, Warszawa 1995, nr 10.
- Skuriat K., *O odpowiedzialności. Filozofia moralna Romana Ingardena*, „Res Humana” 2007, nr 1.
- Tomasik E., *Z zagadnień deontologii pedagoga specjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.
- Tomasik E., *Z zagadnień deontologii pedagoga specjalnego*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.
- Ustawa o kuratorach sądowych z dnia 21.07.2001 r.
- Kaczyńska W., *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2009.
- Wilińska A., *Etyka służby kuratorskiej*, [w:] W. Kaczyńska (red.), *O etyce służb społecznych*, Warszawa 2010.
- Zaorski-Sikora Ł., *Etyka*, Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi Łódź 2007.
- Zarządzenie MS z dnia 10.04.1959 r. w sprawie kuratorów sądowych.

PROBATION OFFICER CODE OF ETHICS – FROM MORAL QUALIFICATIONS TO ETHICAL COMPETENCE

Abstract

The author of this report raises very important subject matter of the probation officer's work such as a code of professional ethics. He draws attention to many problems but according to him the most important issues are: the genesis of ethical code of probation officer, responsibility of a probation officer, main functions of the ethical code, changes in the perception of probation officer 's qualification as well as the ethical code impacts on the perception of professional competence.